

Ecologisch onderzoek naar de bruine kiekendief:

enkele eerste resultaten van het broedseizoen 2011

Nestjong - Adri Joosse

In het vorig nummer van de Vogelnieuwsbrief kon je lezen dat het INBO in 2011 van start zouden gaan met een onderzoek naar het broedsucces, habitatkeuze en interacties tussen populaties van de bruine kiekendief in zijn broedareaal in Noord-Frankrijk, Vlaanderen en Zeeland (Anselin, 2011) in samenwerking met de Werkgroep Roofvogels Zeeland met ondersteuning van de Belgische Ringdienst, De Groupe Ornithologique de Nord, Natuurstudie via haar vogelwerkgroepen, de Natuurwerkgroep De Kerkuil, de Regionale Landschappen Ijzer en Polder en Meetjesland, SOVON en de Centre d'Etudes Biologiques te Chizé (Frankrijk) De eerste onderzoeksperiode van dit project zit er nu op, alhoewel, het blijft eigenlijk nog altijd doorlopen, maar dat lees je wat verder in dit artikeltje. Dank zij de heel vlotte samenwerking met de talrijke vrijwillige veldmedewerkers, in dit Jaar van de Vrijwilliger, hebben we een aantal mooie resultaten kunnen boeken. Ook het wetenschappelijk netwerk werd uitgebreid met interessante contacten in het buitenland, in het bijzonder met het Centre d'Etudes Biologiques te Chizé (Frankrijk) waar al jarenlang op de soort wordt gewerkt en die ons goed adviseerden bij het kleurmerkonderzoek.

In het voorjaar werd veel aandacht besteed aan het organiseren van het waarnemersnetwerk, zowel naar de verschillende Natuurpunt vogel- en andere werkgroepen toe als naar plaatselijke ringers die we zeker mee wilden betrekken bij dit onderzoek, vooral dan het kleurmerkluik. We stelden een algemene methode-handleiding op (Anselin, Castelijns & De Graeve, 2011), gebruik makend van al veel bestaand materiaal zoals de fotoreeksen van Henk Castelijns over geslacht- en leeftijdsbepaling en broedstadiumherkenning, en de methodiek van inventarisatie in graanvelden uit de handleiding voor de Natuurwerkgroep de Kerkuil van Kris De Graeve. Daarnaast waren er de specieke gestandaardiseerde invul fiches (nestkaarten) en richtlijnen voor het opmeten van de broedplaatsvegetatie en verzamelen van biometrische gegevens, en tenslotte voor het kleurmerken zelf. Voor dit laatste luik ontvingen we zeer bruikbaar materiaal van Steve Augiron en Jean-François Blanc van de Centre d'Etudes Biologiques te Chizé. In de loop van het veldseizoen probeerden we zoveel mogelijk feed-back te geven over de reeds verzamelde gegevens tijdens bezoeken aan vergaderingen van de vogel- en natuurwerkgroepen. Na de uitvliegperiode van de jongen werd via life-lists naar de waarnemers gerapporteerd over de dispersiebewegingen van de gekleurmerkte vogels (zie verder).

Voor we enkele eerste resultaten kort bespreken, geven we nog eens de voornaamste onderzoeksvragen van het project weer:

- Zijn er verschillen in broedsucces tussen rietland en landbouwland
- Hangt het broedsucces af van habitatgrootte, type of fragmentatiegraad, of spelen ook andere factoren een rol?
- Is er uitwisseling tussen de verschillende 'populaties' binnen het broedareaal Noord-Frankrijk-Zeeland?
- Tonen adulten/juvenielen plaatstrouw en/of habitattrouw (riet/landbouw)?
- Overwinteren onze lokale broedvogels in de regio?

In dit eerste werkjaar konden we al informatie verzamelen over een aantal aspecten van deze vraagstellingen.

Broedsucces en habitatkeuze

Om de relatie tussen broedsucces en habitattype (riet/landbouw) na te gaan werden in het hele studiegebied zoveel mogelijk territoria geïnventariseerd, werd opgevolgd of de vogels er werkelijk gebroed hebben (typisch broedgedrag met wakende man, nest met eieren gevonden, voedselaanbreng, pullen geringd) en werden gegevens verzameld over het aantal uitgevlogen jongen. We gebruiken hier dus het aantal uitgevlogen jongen als maat voor broedsucces. Het aantal uitgevlogen jongen geeft een zeer bruikbare maat om op lange termijn te bepalen of genoeg juvenielen geproduceerd worden om de populatie duurzaam in stand te houden. Deze informatie, in combinatie met gegevens over de mate van uitwisseling tussen de populaties, is belangrijk voor het natuurbeleid. Het stelt ons in staat om na te gaan in hoeverre het mogelijk is om de populatie-instandhoudingsdoelstellingen in het kader de Europese vereisten binnen Natura 2000 op lange termijn te behouden of te verbeteren. Een specifiek onderzoek waarbij een steekproef van nesten gecontroleerd wordt op nestsucces (aantal uitgekomen pulli) nemen we voor het volgend veldseizoen in overweging.

Ringen en merken van vogels

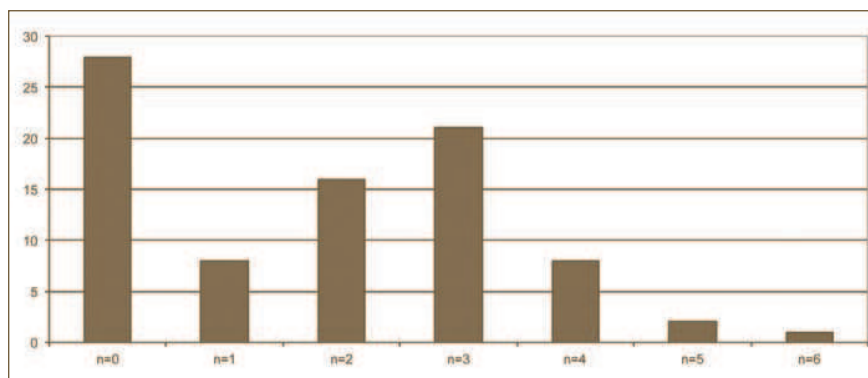
Gemerkte vogel

In het totaal bekwamen we van 82 nesten informatie over beide aspecten. Daarvan lagen er 57 in riet, 24 in landbouwland (voornamelijk graan), en één in schorrenvegetatie, maar dit hoeft niet de werkelijke verdeling binnen de totale populatie te weerspiegelen. Van een aantal nesten waarvan we wel het habitattype hadden was het aantal uitgevlogen jongen onbekend of onzeker waardoor deze niet in aanmerking kwamen voor de analyse. Een 30% van de zekere broedgevallen mislukten. Het aantal uitgevlogen jongen per succesvol nest varieerde tussen de 1 en 6, met de hoogste aantallen 2- en 3-jongen uitvliegend (zie figuur 1). Het gemiddelde was 2,8 jong/nest. Nemen we het gemiddelde van alle nesten (dus ook de mislukte) dan bekomen we 1,8 jong/nest. Of dit nu veel of weinig is ten opzichte van andere bestaande gegevens moet nog verder bekeken worden. Door samenwerking van de Natuurwerkgroep De Kerkuil met het Regionale Landschap IJzer en Polder en door INBO en de Vogelwerkgroep NO Vlaanderen met het Regionale Landschap Meetjesland kon door overleg en vergoeding van de landbouwers verhinderd worden dat een aantal nesten tijdens het oogsten verloren gingen. Ook plaatselijke initiatieven in het Waasland en Zeeland droegen daar toe bij.

Een analyse van de relatie uitvliegsucces/habitat leverde voorlopig voor alle broedgevallen een iets lager gemiddelde voor nesten in het riet dan in landbouwgebied en een vrij gelijk cijfer voor beide habitats bij succesvolle broedgevallen, maar het zijn voorlopige resultaten.

Figuur 1:
Aantal uitgevlogen jongen
per aantalscategorie 0-6

Gemerkte vogel

Nesthabitat, gebiedskenmerken en wijdere omgeving

Naast het algemeen habitat riet/landbouw werden van 34 nesten gedetailleerde gegevens verzameld over het nesthabitat. Hierbij werden dikte van de nestkom, hoogte van nest boven water en diepte van water ons het nest gemeten. Ook bepaalden we dichtheden en hoogte van de opstaande vegetatie in een vierkant van 50x50 cm rond het nest. De typering van het volledige habitat (vooral dan in rietvelden) moet nog gebeuren, samen het verzamelen van een aantal landschapkenmerken (o.a. mate van fragmentatie, landgebruik, openheid van landschap) van de omliggende omgeving.

Uitwisseling tussen populaties, plaats- en habitattrouw en lokale overwintering
Om deze verschillende aspecten te onderzoeken werden op 34 plaatsen over het hele onderzoeksgebied (zie figuur 2) in totaal 92 juveniele vogels (52 man/40 vrouw) van wingtags (kleurmerken) voorzien. Elke vogel kreeg een unieke combinatie van kleur, vleugelkant en code. Alle vogels werden op geslacht gebracht (door meten van de klauw) en vleugellengte en gewicht werden geregistreerd. Aan de hand van deze biometrische gegevens kunnen ook we een idee krijgen van de conditie van

*Figuur 2:
Ligging van de 34 nesten
waar jongen
werden gekleurmerkt*

de vogels en van de fenologie van de soort (berekenen van eerste ei met groeitabel-
len) en nagaan of er hier verbanden zijn.

Alle geringde en getagde vogels werden geregistreerd in een Terugmeldings-
databank op het INBO waar ook alle nieuwe observaties naartoe kunnen gezonden
worden. Deze waarnemingen worden ook doorgegeven aan de centrale kleurmer-
kendatabank in Frankrijk (busards) en aan de Belgische Ringdienst op het Koninklijk
Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen en het Vogeltrekstation Arnhem in
Nederland. Gegevens uit Frankrijk van vogels uit ons studiegebied worden op regel-
matige tijdstippen naar ons gezonden, zodat we ze kunnen aanvullen in de INBO
databank. Iedere waarnemer krijgt telkens een life-list van 'zijn' vogel. Bovendien
ontvangen ook alle vroegere waarnemers die informatie, zodat iedereen op de
hoogte blijft. Ondertussen zitten al een vijftigtal terugmeldingen in de databank.
Enkele interessante waarnemingen zijn terugmeldingen van vogels uit de Westkust
in Norfolk (UK) (een 200 km) en in het Noord-Vlaams Kreekengebied (70 km). Om-
gekeerd werd een jong uit uit Noord-Oostvlaanderen gemeld in de Westkust en in
de Noord-Franse Moeres (80 km). Ook binnen de regio zelf waren er verplaatsingen
van 5-10 km van de nestplaats. Een jong uit het Waasland vloog 40 km westwaarts,
en een ander 15 km naar het zuidoosten. Zeeuwse vogels werden o.a. gezien aan
de Oostkust en iets noordelijker in Nederland. Daarnaast werden er ook enkele
kleinere lokale verplaatsingen gemeld. Het project loopt dus nog steeds door. Na
frequente terugmeldingen in augustus en september is sinds de maand oktober zeer
stil geworden.

Deze winter zullen we door middel van slaapplaatstellingen (vooral dan Saefthinge
in Zeeuws-Vlaanderen) proberen overwinterende jongen met wingtags te
ontdekken. En in het voorjaar kijken we uit naar gekleurmerkte vogels in de
broedgebieden.

Tot slot wensen we alle vrijwillige waarnemers en in het bijzonder de ringers en de
coördinatoren van de vogel- en natuurwerkgroepen hartelijk te danken voor hun
inzet in dit project. We hopen dat ze ook volgend jaar met evenveel enthousiasme
kunnen bijdragen aan het verzamelen van voor het natuurbeleid- en behoud zo
noodzakelijke kennis over de ecologie van de bruine kiekendief in onze contreien.

Literatuur

ANSELIN A. 2011. De bruine
kiekendief in Vlaanderen:
onderzoek naar broedsucces,
habitatkeuze en interacties
tussen populaties.
Vogelnieuws (16) pp 12-14.

ANSELIN A; H. Castelijns & K. De
Graeve 2011. Handleiding bij het
project bruine kiekendief. INBO.

Anny Anselin
Henk Castelijns,
Filiep T'Jollyn
Simon Feys
Luc de Bruyn